

О. В. ПРОЦЕНКО*Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини
ВНЗ університету "Україна"*

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 245–248

Розглянуто модель підготовки майбутніх учителів до формування громадянської позиції учнів старшого шкільного віку. Встановлено визначальні критерії та показники готовності студентів до громадянського виховання учнів школи.

Проаналізувавши навчальну діяльність студентів у підготовці до формування громадянської позиції старшокласників, ми дійшли висновку, що для підвищення ефективності навчання необхідно створити і використати таку модель, яка б відповідала специфіці сучасних соціально-економічних і духовних процесів суспільства.

У процесі створення моделі підготовки майбутніх учителів до формування громадянської позиції учнів ми виходили з того, що (за термінологією Л. В. Кондрашової) готовність майбутнього вчителя до виховної діяльності в цілому є багатомірною системою, що охоплює такі компоненти [6; 7]:

- мотиваційний (професійні настанови, інтереси, прагнення займатися виховною роботою);
- орієнтаційний (ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, професійно-педагогічні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них);
- пізнавально-операційний (професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті; педагогічне мислення, педагогічні здібності, знання, дії, операції і заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності);
- емоційно-вольовий (почуття; вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності педагога; емоційний тонус, емоційна сприйнятливість;

цілеспрямованість; самоопанування; наполегливість; ініціативність; рішучість; самостійність; самокритичність; самоконтроль);

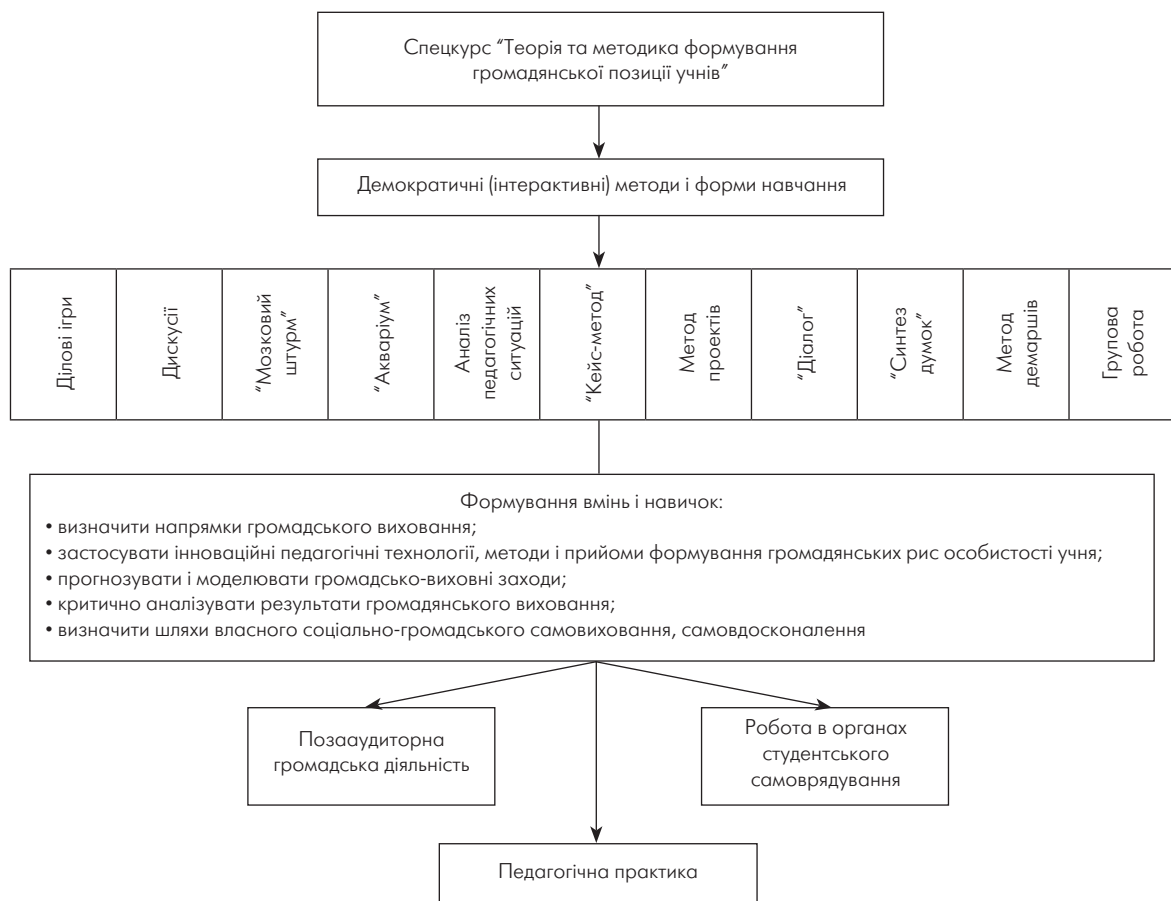
- психофізіологічний (властивості і здібності, які забезпечують майбутньому вчителю високу працездатність у виконанні виховних функцій, упевненість у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу; здатність вільно керувати своєю поведінкою і поведінкою інших, професійна працездатність, активність і саморегулювання, врівноваженість і витримка);
- оцінний (самооцінка своєї професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам).

Під час створення і використання моделі підготовки майбутніх учителів до формування громадянської позиції учнів ми керувалися наступними принципами:

- гуманізації (людяність, взаємоповага, гуманні стосунки між викладачами і студентами);
- особистісного підходу (особистість кожного студента є безсумнівною цінністю; врахування індивідуальних особливостей кожного студента; стимулювання здібностей);
- контекстуальності (діяльність у контексті громадсько-соціального життя студентської спільноти);

- цілісності (багатоваріантний освітній простір, взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки);
- демократизації (поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самостійністю майбутніх учителів);
- оптимізації навчання (організація оптимального навчального середовища, необхідного для набуття необхідних знань, умінь і навичок);
- діалогічності (готовність педагога відмовитися від менторської позиції, дати студентів можливість самореалізації та самоактуалізації);
- опори на інтерес і мотивацію (зацікавленість студентів навчальною діяльністю);
- послідовності (побудова моделі за логічною послідовністю);
- принцип зворотного зв'язку (наявність вражень студентів, розвиток пізнавального інтересу й активне застосування знань, умінь і навичок у громадсько-виховній діяльності).

Цілісність моделі підготовки майбутніх учителів до формування громадянської позиції учнів старшого шкільного віку було забезпечено системою теоретичних занять і практичних дій, що передбачають опанування студентами кола відповідних професійних знань, формування ціннісно-професійних орієнтацій, а також вироблення умінь творчо застосовувати знання на практиці (рисунок).

Модель підготовки майбутніх учителів до формування громадянської позиції учнів старшого шкільного віку

Експериментальна робота виконувалась у три взаємопов'язаних етапи. Сутність першого етапу полягала у формуванні ціннісних орієнтацій "нового покоління", визначенні майбутніми

вчителями внутрішніх детермінант на основі теоретичних положень про зміни типу вчительського професіоналізму, розвитку провідних мотивів громадянського виховання, а також акцентуванні

уваги студентів на ґрунтовному аналізі психолого-педагогічної та спеціальної літератури з досліджуваної проблеми.

Ці завдання вирішувалися з опорою на дані, отримані під час діагностико-констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи. Так, результати опитувань 442 студентів (I курс — 85, II — 85, III — 136, IV — 136) свідчать, що байдуже ставляться до політичного і соціального життя країни 41 % студентів; збираються взяти участь у президентських виборах 2004 року — 61,5 % (що свідчить про певне подолання аполітичності, коли йдеться про вибір високого рівня значущості); взагалі не орієнтуються в політичних рухах і течіях — 33 % студентів. Виявляють зацікавленість тим, що відбувається у політичній сфері, — 29 %, беруть активну участь у громадсько-політичному житті — лише 3 %.

Ще більш складним виявилось становище в учительських колективах. Свою обізнаність щодо діяльності молодіжних громадських організацій виявили лише 5,8 % учителів; байдуже ставляться до політичного життя — 74,5 %.

Діяльність молодіжних організацій вважають корисною для українського суспільства 36 % опитуваних. Членами молодіжних організацій визнали себе 3 % студентів. Підтримують незалежність України 68 %, демократичні процеси у країні — 78 %, ринкову економіку — 84 %.

На запитання “Чи відчувається певна обмеженість у Вашій самореалізації, пов’язана із громадсько-політичною інертністю?” позитивну відповідь дали 66,4 %, негативну — 30,6 %. Усі респонденти, незалежно від позитивної або негативної відповіді на це запитання, назвали такі причини власної інертності: несталість демократичних процесів у країні — 12 %; недостатня сформованість демократичних цінностей — 8 %; наслідки авторитарної системи виховання — 21 %; недемократичні способи вирішення проблем на різних державних рівнях — 4 %; недооцінювання власної ролі у житті суспільства — 17 %; розрив між теоретичними знаннями і повсякденною громадсько-соціальною практикою — 13 %; суперечливість зусиль, спрямованих на демократизацію суспільного життя, з боку різних політичних сил і влади — 9 %; кризовий стан відносин між державою і суспільством, державою і особистістю — 22 %; непропорційний розподіл влади і громадського контролю за її використанням — 19 %; криза сімейного виховання — 14 %; матеріально-фінансова нерівність населення — 18 %; недостатній рівень демократизації шкільної та вищої

освіти — 33 %; негативний вплив міжнародного інформаційного поля — 5 %; посилення відтоку молоді у криміногенне середовище — 6 %; складна соціокультурна ситуація — 29 %; слабка методична забезпеченість педагогічно-громадської діяльності — 34 %; недостатня розробленість інноваційних технологій громадянського виховання — 16 %; неузгодженість підготовки вчителя із соціальним замовленням — 5 %; низька соціальна роль учителя — 21 %; поверхове знання суспільно-політичного життя — 6 %; невміння спілкуватися — 8 %.

Частина студентів молодших курсів нарікає на те, що програма навчання досить широка, її засвоєння вимагає значних зусиль, звідси “відсутність часу, надмірну зайнятість” визначили 14,2 % студентів. Студенти старших курсів звертають увагу на необхідність посилення громадсько-політичних знань і вмінь, передусім соціально-комунікативних, аналітичних, правових.

Більшість студентів, визначаючи обмеженість своєї самореалізації, заявили про бажання її подолати. Ця частина студентів вважає, що значення громадянсько-суспільної компетентності виходить за межі суто професійних інтересів, розширює кругозір, озброює соціально-політичними й правовими знаннями та вміннями, допомагає знайти зв’язок між професійною діяльністю та потребами суспільства; сприяє зростанню професійної та соціально-трудової компетентності, культури толерантної поведінки, конструктивної комунікації; формує критичне мислення.

Важливою складовою цього етапу дослідно-експериментальної роботи було визначення готовності студентів до формування громадянської позиції учнів.

Аналіз літератури, а також результатів опитування студентів і педагогів з проблеми професійно-педагогічної підготовки підтвердили взаємозв’язок виховної діяльності вчителя з процесом її підготовки та рівнем готовності до її здійснення. Взаємозв’язок виявляється в послідовності та взаємозумовленості функцій цих педагогічних систем (підготовка є засобом формування готовності до діяльності, готовність є результатом і показником якості підготовки і реалізується та перевіряється у діяльності; діяльність є метою підготовки і водночас виконує функції її регулювання і корекції), а також у відповідності їх структурних компонентів (А. Алексюк [1], І. Богданова [2], А. Вербицький [3], В. Воробей [4], В. Галузинський, М. Євтух [5], Л. Кондрашова [7] та ін.).

Можна визначити в узагальненому вигляді, що готовність до виховної діяльності — це сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для ведення виховної роботи у школі, це виявлення суті властивостей і стану особистості спеціаліста. Це такі інтегральні характеристики особистості, що визначають інтелектуальні, емоційні, вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, педагогічні здібності та ін.

Професіоналізм учителя, який виявляється в процесі громадянського виховання, визначається також зверненням під час реалізації цієї діяльності до культурно-історичного досвіду народу (традицій, звичаїв, цінностей), до загальнолюдських онтологічних цінностей.

Визначальними критеріями і показниками готовності студентів до громадянського виховання учнів основної школи, на наш погляд, є:

- *когнітивно-виховна компетентність*: знання теорії та володіння методикою громадянського виховання (знання сутності та специфіки виховної діяльності в умовах сучасного суспільства, форм і методів громадянського виховання учнів основної школи та ін.);
- *конструктивно-виховна компетентність*: прогнозування, планування, проектування та організація громадянського виховання;
- *комунікативна компетентність* (педагогічне спілкування у процесі громадянського виховання);
- *регулятивно-оцінна компетентність*: професійна “Я-концепція” (розуміння себе в системі педагогічного спілкування, ставлення до власної системи дій, саморефлексія, самоактуалізація, ціннісні орієнтації,

настанови, провідні мотиви; вміння критично аналізувати результати власної виховної діяльності).

Отже, успішність результатів громадянського виховання учнів значною мірою залежить від професійної підготовки вчителя. Лише педагог з власною активною громадянською позицією зможе розкрити інтелектуальний і моральний потенціал особистості учня, підготувати його до відповідального та осмисленого життя й діяльності у демократичній, правовій державі, громадянському суспільстві.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підруч. для студ., асп. та молодих викл. вузів. — К., 1998. — 558 с.
2. Богданова І. М. Інноваційні технології у професійно-педагогічній підготовці вчителя // Наука і освіта. — 1997. — № 1. — С. 2–6.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: Метод. пособие. — М., 1991. — 208 с.
4. Воробей В. И. Формирование у студентов педагогических институтов умений и навыков организации воспитательной работы с учащимися в процессе непрерывной педагогической практики: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / НИИ педагогики УССР. — К., 1989. — 16 с.
5. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні: Навч. посіб. — К., 1995. — 168 с.
6. Кондрашова Л. В. Сборник педагогических задач: Учеб. пособие для студ. пединститутов. — М., 1987. — 144 с.
7. Кондрашова Л. В. Реформування педагогічної підготовки студентів // Рідна шк. — 2000. — № 9. — С. 14–16.

Рассмотрена модель подготовки будущих учителей к формированию гражданской позиции учеников старшего школьного возраста. Установлены определяющие критерии и показатели готовности студентов к гражданскому воспитанию учеников школы.

The created model of preparation of future teachers is exposed to forming of civil position of students of senior school age. Determining criteria and indexes of readiness of students are set to civil education of students of basic school.

Надійшла 25 жовтня 2007 р.